

Spoštovani, spoštovane,

to razstavo posvečamo generaciji profesorjev in študentov, ki je v najtežjih časih storila največ za univerzo, za slovenski narod in za našo državo.

Študenti in profesorji so bili med ustanovitelji Osvobodilne fronte. Bili so v središču odpora. Organizirali so ilegalni tisk, radio Kričač, ponarejali dokumente, pomagali ranjencem, ustanovili skrite bolnišnice. Študentke – pogosto spregledane – so še posebej v Ljubljani nosile največje breme ilegalnega dela.

Leta 1941 je bilo na univerzi vpisanih več kot 2200 študentov. Dve leti pozneje le še 1400. Kar 600 jih je šlo v partizane. 200 jih je padlo. Tudi tisti, ki so ostali, so pomagali osvobodilni organizaciji. Mnogi so bili ustreljeni. Profesorji zaprti, izgnani. Dekana te fakultete Frana Šturma in tajnika univerze Karla Sketelja je umorila domobranska Črna roka. Šturm je bil edini udeleženec ustanovnega sestanka OF, ki vojne ni preživel.

Tudi univerza je bila tudi del širšega kulturnega razkola. Večina slovenskih kulturnikov in akademikov je podprla Osvobodilno fronto. Univerzitetno vodstvo pod okupacijo se je taktično izogibalo odprti politični opredelitvi. Se ja pa dosledno in pogumno zavzemalo za zaprte profesorje in študente. Bilo je pod stalnim pritiskom okupatorjev, domobrancev in študentskih klerofašističnih organizacij Stražarji in Mladi borci.

A notranje je bila univerza trdnjava odpora, tesno povezana z vodstvom OF. Univerzo je vodil dr. Milko Kos. Po osvoboditvi so ga nove oblasti potrdile. Že 14 dni po koncu vojne je univerza znova polno delovala. To je bila zmaga razuma in poguma.

Med vojno je Osvobodilna fronta ustanovila znanstveni inštitut. Edini tak v evropskem odporniškem gibanju. Znanstveniki v kočevskih gozdovih niso

pisali samo o boju. Pripravljali so načrte za slovenske mejne zahteve, razmišljali so o prihodnosti: o šolstvu, o znanosti, pisali zakone. Bili so zadalženi za varstvo kulturne dediščine, za koncipiranje sistema, v katerem bodo gozdovi last vseh in ne fevdalcev. Mnoge današnje institucije, recimo statistični zavod, so nastale takrat. Simbolno je moč kulture izražala uvedba Prešernovega dne. Verjeli so, da bo v novi družbi znanje vodilna sila. Načrtovali so federalno republiko.

In res – v desetih letih po vojni je Slovenija vstala iz pepela. Obnovljena, industrializirana, na ravni srednje razvite države. Ljudje, o katerih govori razstava, so imeli voljo, imeli so vizijo.

Kaj pa danes?

Danes ne tvegamo življenja, živimo mirno in udobno. To je bil tudi cilj generacije, ki se je za to žrtvovala. A njen namen ni bil ustvarjati mediokritetno družbo ki se boji nazorsko opredeliti, ki še kakšne peticije ne upa podpisati, v kateri študenti ne hodijo na volitve. Skupek posameznikov na nekem področju, ki računajo, da bo trdo priborjene pravice že ubranil nekdo drug. Ni si predstavljala, da bodo njihovi nasledniki razpeti med nervozen, brezkončni boj za ure, projekte in habilitacije na eni strani, in dopuste in mostove čez praznike na drugi strani. Brez vidne vloge v družbi.

Slovenska družba je v tridesetih letih postala družba antiintelektualizma. Ne vodita je kultura in humanizem, niti nista njena središčna točka, kot je bilo v času narodnoosvobodilnega boja in kot so si predstavljali v nazorsko različni Osvobodilni fronti tako komunisti kot katoliki in liberalci. Stranke nimajo intelektualnega zaledja, niti si ga ne želijo. Država nima

ne kakšnega strateškega inštituta in ne dolgoročnega načrtovanja. Slovenija je postala družba, kjer kultura in znanje ne odločata več.

Lahko seveda za to krivimo neoliberalni koncept družbe, ki smo ga nekritično sprejeli. In globalizacijo. A tudi sebe. Ko so razumniki iz osemdesetih let iz civilne družbe prešli v politiko, so se namesto, da bi dvignili raven politične kulture, sami spustili v kulturni boj in neusmiljeno medsebojno politično obračunavanje. Ljudje iz akademskih krogov so strankam pomagali ustvariti in zacementirati partitokratski sistem, v katerem živimo. Univerze niso več templji razuma. So servisi gospodarstva. Znanost, še posebej humanistična, je strošek. Študijske programe prilagajamo trgu, ne družbi. In še manj njeni viziji in dolgoročnemu preživetju. Danes se o umetnosti glasuje na referendumih. Kdo je dovolj »naš«, kdo pa ustvarja Entartete Kunst. Kdo si zato zasluži pokojnino in kdo ne ?

Spoštovani,

leta 1991 je bila Slovenija zaradi vizije, ki je nastala v kočevskih gozdovih izgrajena država. Osamosvojitve ni bila začetek, temveč konec poti, ki se je začela med vojno. Osamosvojitve je prinesla vstop v mednarodne institucije in mednarodno priznanje, a je hkrati iz »zgodovinskega projekta« prešla v »brezusmerjenost«. Politične elite so z olajšanjem odgovornost za slovenski razvoj in obstoj prenesle na EU. A Evropa je ujeta v notranje konflikte med pol legitimnim izvršnim centrom in suverenostjo posameznih držav. Obstaja realna nevarnost, da se bo v prihodnjih desetletjih skrčila na manjše, tesneje integrirano jedro, medtem ko bodo obrobne države potisnjene v stanje trajne odvisnosti in nestabilnosti. To se dejansko že dogaja. V Uniji sobivajo države z diametralno nasprotnimi pogledi na temeljne pravice. Slovenija je na prihodnost popolnoma nepripravljena, zaradi razprodaje tistega, kar je

ustvarila prejšnja generacija nima bank, ne obvladuje finančnega sistema, in le del enegretskega sistema, za katerega poteka neusmiljen politični boj. Prehransko je odvisna od drugih, prometno marginalizirana, vanjo ekonomsko penetrirajo sosednje države.

Na globalni ravni živimo v svetu digitalnega fevdalizma, razpadanja reda, prerazporejanja moči in tehnološke negotovosti. Svet postaja večpolaren, razdrobljen in nevaren. V takem svetu majhne in razkrojene države brez vizije nimajo prihodnosti. Znameniti španski filozof Ortega y Gasset je v zelo podobnem času, v tridesetih letih prejšnjega stoletja zapisal, da države propadejo, ko izgubijo notranjo kohezijo – ko elita ne vodi in množice nimajo ciljev. Slovenija je danes natanko taka državica. In soodgovoren je tudi akademski svet.

Leta 1941 je Oton Župančič pozval intelektualce: »Veš, poet, svoj dolg! Nimaš nič besed? Kaj zagrinjaš se v molk?«

Če nas ta bo razstava vsaj za trenutek spodbudila k kritičnemu razmisleku o naši odgovornosti, o vlogi znanja, kulture in univerze v slovenski družbi in o prihodnosti države, za katero je tedanja generacija toliko žrtvovala, bo dosegla svoj namen. Hvala.